

(ע"ב) 'אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה...' - היינו המדידה הקבועה, אבל כבר שנינו לעיל (מב ע"א) שמי ששבת בבקעה יכול למדוד בפסיעות רגליו, דבשעת הדחק הקילו לו (חידושי המאירי [ועמש"כ המאירי בפשיטות דלא התירו לסמוך על מדידת אלפיים אמה ע"י פסיעות הרגליים 'אלא בשעת הדחק כגון שיש לו לילך לדבר מצוה', - ע"י להרה"ג המהדיר נר"ו שם (הע' 282) שהקשה דלא מצינו מי שמצריך שיהיה דוקא במקום מצוה, אלא די בזה שהוא בדרך ושעת הדחק שאין לו כלי מדידה בידו. ותי' דיתכן שהתכוין המאירי לדעת הריטב"א שם [הבאנוהו לעיל שם], דבשבת עצמה מותר לו רק אם זהו לצורך מצוה, דאל"כ אסור משום מדידה בשבת. אמנם יותר נראה דדעת המאירי שאין סומכין על מדידת פסיעות אלא כשהוא בדרך והוה שעת הדחק, וגם שהוא לצורך מצוה. אך בבית הבחירה לא הזכיר דבר בזה. עכ"ד, ודו"ק. וע"ע שם בהע' 315 ובביאורים שם סי' ח]. אך י"א דבכה"ג שמדר ברגליו - לא יסמוך על הצמצום ולא ילך עד סוף פסיעותיו ממש (דרכי משה סי' שצט ס"ב ב בשם הכל בו בשם הר"מ. וע"י היטב בביאור הלכה שם ריש הסימן שמשמע מדבריו דדברי הכל בו האם רק כשיכול היה למדוד בחבלים, אבל מי ששבת בבקעה יכול לסמוך על פסיעותיו גם לצמצום, ע"ש ודו"ק. וע"ע בביאורים על חידושי המאירי סי' ח, ובנתיבות שבת פמ"ג סעי' ג הע' ד).

'ולא ימדוד אלא כנגד לבו' - מלשון רוב הראשונים משמע דהיו מוכרחים חכמים לתת שיעור בדבר כדי שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל יתקצר והתחומין יתמעטו (ע"י היטב לשון רש"י, רשב"א). אמנם יש מי שביאר שהיא עצה טובה שיניחו דוקא כנגד לפם ששם יותר נקל להם להחזיק בחבל, ולא צריך להשפיל ידיו או להגביהם, וגם שם העין מצויה לכוין בה יותר ביושר (המאירי בחידושו ובבית הבחירה, תפארת ישראל [יכין אות כב]). ואין לחוש לשיווי בני אדם שמא האחד יהיה גבוה והשני נמוך, דסתם הדברים באנשי מידות דברו חכמים, ועוד שאין שיפוע לחבל בכך (המאירי בחידושו ובבית הבחירה, ונלע"ד דבפרט במרחק כה רב של חמישים אמה, אין להפרישי הגובה הרגילים בין בני אדם משמעות על השיפוע. ודו"ק).

כתב המאירי בחידושו: ולמדנו ממשנה זו שאין המדידה באדם יחיד, כגון שיקבע ראש החבל במקום אחד וימשכנו מעט עד שיגיע ראש השני בארץ, אלא ודאי המדידה בשני בני אדם והיא המדה השהו וההמשך השהו (עכ"ל [וע"י היטב בבית הבחירה ובמהדיר שם הע' 111]. ולא זכיתי להבין מה הפגם אם יקשור החבל על עמוד בדיוק כנגד לבו, וילך וימתח החבל בצד השני כנגד לבו עד סוף חמישים אמה. גם לשון המאירי 'עד שיגיע ראש השני בארץ' אינו מובן. וע"י במגדים חדשים להלן נח ע"ב שהביא דברי המאירי הנ"ל בפשיטות, אבל בשאר מפרשים לא ראיתי דין זה, ומה שהביא במגדים חדשים מ"ש סדר למשנה - אינה ראייה דחייבים דוקא שני אנשים, אלא דכשמודדים בשני אנשים, סגי שרק אחד מהם יהיה מומחה. ודו"ק]].

'הגיע לגיא או לגדר, מבליעו וחוזר למדתו. הגיע להר, מבליעו וחוזר למדתו' - כן היא הגירסא לפנינו במשנה, והקשו התוספות מדוע חילקוהו לשתי בבות ולא כתבו בחד בבא 'הגיע לגיא או לגדר או להר מבליעו וחוזר למדתו' (ע"י בתוס' שתיצרו משום לשון הסיפא 'מקדרין בהרים', נקטו הר בפני עצמו, אע"פ שגם בגיא וגדר יש דין מקדרין [אך כבר מושרש לשון 'מקדרין בהרים' דוקא]. וסיימו התוס': ואם נאמר דגיא וגדר שוין לגמרי, והר חלוק קצת מהן - הוה ניחא. עכ"ל. ורמזו לשיטת הרמב"ם, ע"י להלן). אמנם יש שאינם גורסים כלל בבת 'הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו' (במשניות שבירושלמי לא גרסין. וברשב"א אינו ברור לכאורה, שבתחילת דבריו על דברי המשנה 'הגיע לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו' כתב: והוא הדין להר. עכ"ל. משמע שלא היתה לפניו הגירסא במשנה 'הגיע להר'. ואח"כ כתב: וכן מקדרין בגיא וגדר כדרך שמקדרין בהר, ויש לתמוה למאי חלק אותן, ולא עירב ותני להו בחדא. עכ"ל. ומלשונו זו משמע שהיתה לפניו גירסא בהמשך המשנה 'הגיע להר' ותמה למה לא עירב ותני בחדא. וצ"ע. והמהדיר שם לכאורה לא נחית לכל הנ"ל. וגם בדקדוקי סופרים לא הביא בזה שום גירסאות, וצ"ע).

דף נח

'אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל, אבל מה נעשה...' - יש מי שפירש 'אבל מה נעשה' שהכשירו גם חבל פשתן, אבל מ"מ מותר גם למדוד בשלשלאות של ברזל (המאירי בחידושו ובבית הבחירה). ונחלקו עליו שאר הראשונים (כן משמעותם, וכ"כ המאירי עצמו בחידושו שמשמעות הרי"ף והרמב"ם דשלשלאות של ברזל פסולות למדידת תחומין, ואפשר שהדין עמהם מפני שלשלאות הן כבודות ומתמעט השיעור מפני כפיפתן. ובבית הבחירה ג"כ סתם בתחילה שהמדידה רק בחבל של פשתן, וכתב: 'וכן פסקוה גדולי הפוסקים והמחברים, ומ"מ נראה לי... ויש חולקין בה'. עכ"ל).

[ועי' מגדים חדשים בצורתן של שלשלאות הברזל].

'לא פחות מפני שמרבה, ולא יותר מפני שממעט' - ועל כן כשמודדים בחבל של חמישים אמה ימתחוהו בכל כוחם (תוספתא פ"ד הי"ג, רש"י להלן ע"ב במשנה), ויש מי שאומר שיכולים גם למדוד ע"י הנחתו ע"ג קרקע (ריטב"א, [כיון שכל טעם המתיחה הוא כדי שלא יתעגל באמצעותו, וכשמניחו ע"ג קרקע אינו מתעגל באמצעותו]. וכ"כ בביאור הלכה ריש סי' שצט ד"ה ישים. אך המהדיר על הריטב"א שם הע' 202 העיר דמשמעות שאר הראשונים דקבעו לו מקום נגד לבו בדוקא [עי' רש"י ורשב"א], וע"ע פסקי ריא"ז שכתב דעל הקרקע מתמעט מפני גבשושיות שבו. ועי' בביאורים שעל חידושי המאירי סי' ח וסי' יח ועל בית הבחירה הע' 111). אך כשמודדים החבל כדי לעשותו אין למותחו כל כך (גאון יעקב).

'של פשתן למדידה' - דשיערו חכמים שהוא נמתח בדיוק כמדה שלא ימתח יותר מיד כשאר מינים ויוסיף על התחום (שו"ע הגר"ז סי' שצט סעי' א, וע"ע בביאורים שעל חידושי המאירי סי' ח). וסמכוהו על הפסוק ביחזקאל "ופתיל פשתים בידו" (ירושלמי כאן ה"ג, רבנו חננאל, חכמת שלמה למהרש"ל, משנ"ב סי' שצט ס"ק א).

'דאם אינו יכול להבליעו, הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה כנגד מידתו וחוזר' - שהרי להבליעו בלא מדידה אי אפשר. ולמדוד מכאן בחבל של חמישים אמה ג"כ אינו יכול, דאינה הבלעה. ולמדוד עם חבל של יותר מחמישים אמה אסור שהרי יתעגל באמצעו, וגם יש לחוש שיסברו הרואים שמותר למדוד עם חבל של יותר מחמישים אמה, וגם יסברו שכל גיא מבליעים ולא ידעו שרק כאן משום שיכול ללכת למקום אחר ולהבליעו (רשב"א, ריטב"א).

(ע"ב) 'וכמה עומקו של גיא' - יש מפרשים: לגבי מה שאמרנו שמבליע כשהוא רחב חמישים אמה (רש"י). ויש מפרשים: לגבי הולך משפתו אל שפתו (רשב"א, ריטב"א, מאירי).

'וכמה עומקו של גיא...' - שלוש דיעות בגמרא: מאה, אלפיים, יותר מאלפיים. אמנם למסקנת הגמ' מ"ד יותר מאלפיים קאי כשחוט המשקולת יורד כנגדו. והרמב"ם (פכ"ח מהל' שבת הי"א) כתב למ"ד יותר מאלפיים שהוא עד ד' אלפים אמה. והראשונים צידדו בראייתו (עי' מגיד משנה שם, והרשב"א ריטב"א ומאירי הביאו ראייה אחרת וכתבו דיש לחלק). ולענין הלכה פסקו כמ"ד אלפיים (רשב"א, המאירי).

'אמר רבא...המתלקט עשרה מתוך חמש...ארבע...מתני לקולא...' - יש פוסקים כמאן דמתני לקולא (רשב"א, ריטב"א), ויש פוסקים כלישנא קמא לחומרא (מרדכי והגהות אשרי בשם מהר"ם מרוטנבורג).

'אין מודדין אלא מן המומחה' - יש מפרשים: בקי במדידה (רש"י, רמב"ם פכ"ח מהל' שבת הי"ז ובפיהמ"ש, רשב"א בעבוה"ק ש"ה יא, רשב"א ריטב"א מאירי תוס' רבנו פרץ ותוס' רי"ד שכן משמעות הירושלמי ה"ד [ועי' בתויו"ט שתמה משי"ה על הדעה הבאה, אך בתוספות חדשים וחדושי מהרי"ח שם תירצו ע"ז], וכ"ה במגיד משנה ושכן עיקר), ויש מפרשים: דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר, מלשון 'ומחה על כתף ים כנרת' (הגאון [מובא ברבנו יהונתן ובריטב"א ור"ן, וכ"כ הרי"ף שם], רבנו חננאל, הערוך ערך ממחה, תוספות, רא"ש סי' ז בשם ר"ת [וכ"ה ספר הישר סי' שיח], הגהמ"י פכ"ח מהל' שבת אות ה, בית יוסף ריש סי' שצט בשמם, תוס' רי"ד שכן משמעות לשון המשנה 'אין מודדין' בלשון רבים 'אלא מן המומחה' בלשון יחיד [וע"ע בזה מגדים חדשים]. אך נחלקו הראשונים בפירוש זה היכן למדוד, עי' גאון יעקב, מנחת ישראל דף קל, יד בנימין עמ' שכב-שכג, ובמהדיר על הרשב"א הע' 84 ועל רבנו חננאל הע' 298 ועל תוס' רבנו פרץ הע' 116 ובמילואים שם סי' כד. והטור סי' שצט העתיק את שני הפירושים, וכתב הב"י דנראה שסובר שיש לחוש לשניהם. וכן בשו"ע שם סעי' ג וסעי' ז הביא את שתי השיטות. ולכן אע"פ שיש כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו להבליע או לקדר, - שם צריך למדוד, ולא נגד צירי העיר. אמנם יש לחפש את המקום שכנגד העיר שהוא הישר ביותר. ושיטת הראב"ד [הובא ברשב"א, ריטב"א, ר"ן ומאירי] שצריך שתי מדידות לשתי קרנות העיר, משום דקשיא ליה למה אם אינו יכול להבליעו הולך למקום שיכול להבליעו וצריך לחזור למידתו).

ובענין הלשון 'אין מודדין...המומחה' [שינוי רבים ליחיד] עי' מגדים חדשים. ובענין הגירסא 'מן המומחה' עי' ריטב"א, פירושי ר"י בן חכמון [אמ"א], שינויי נוסחאות במשניות, ראשון לציון שם, מלאכת שלמה שם, חידושי מהרי"ח שם, מנחת ישראל דף קלא [כצ"ל] ע"א, [והתשבי ערך ממחה השיג על הערוך, ובמוסף הערוך השיג על רש"י, וע"ע בערוך

השלם לחי"ה, ואין בהשגתם כלום כנודע, ועי' בהגהות בריש ספר התשבי (לגרמ"א הלוי הורוויץ ממאלד באניללא) ולהגר"י פיק-ברלין בהפלאה שבערכין על הערוך שם, שהשיבום דבר, ואכמ"ל].

[ודבר פלא ראיתי בחידושי הריצ"ד, דכתב שהלשון שלפנינו במשנה 'מן המומחה' הוא שיבוש מלשון התוספתא: 'אין מודדין לא בחוט ולא בשלשל ולא בחבל של גמי אלא במשיחה', ובמשנה רצו לקצר ולכתוב 'אין מודדין אלא במשיחה' ונשתבש ל'אין מודדין אלא מן המומחה'. עכ"ד. ודבריו מרפסן איגריה לומר על לשון המשנה שלפנינו שכל הראשונים דלעיל [ובראשם רבנו חננאל שכל דבריו דברי קבלה] פירשו לשון 'המומחה' לכאן ולכאן, ובא לומר שהכל טעות. ונטיתו לשבש הספרים מהירה מדי לכשתעיין בספרו, ועי' להלן סא ע"א].

'ואפילו עבד ואפילו שפחה' - יש שמצריכים גדול עמהם, ויש שאין מצריכים וכן עיקר (תליא בשני תירוצי התוס' להלן נט ע"א, והרא"ש [סי' ח] והר"ן [בכתובות יב ע"ב בדפי הרי"ף] כתבו בפשיטות ד'זהו שיש גדול עמו' לא קאי אכולהו, וא"כ כאן מהני גם ללא גדול עמו. והובא בבית יוסף סוס"י שצ"ט). וקטן אינו נאמן בקטנותו, אבל נאמן לומר בגדלותו מה שזוכר מקטנותו (רא"ש וטוש"ע שם. ובנתיבות שבת פמ"ג סעי' כב הע' סג כתב דלכאורה צ"ע, דאם עבד ושפחה נאמנין כאן משום דהוי מילתא דרבנן, למה קטן לא יהיה נאמן בקטנותו. ובלבוש כתב דקטן אינו משום פסלותו אלא משום שמא טועה הוא ואינו מבחין, ולכן נאמן בגדלותו שאז מרענן זכרונו ומבחיין האמת למפרע וכו'. ועע"ש).

דף נט

'עיר של יחיד...' - פרש"י: שלא היו נכנסין בה תמיד שישים ריבוא וכו'. וכאן האריכו הראשונים בשיטה זו, והבאנו עיקר דבריהם לעיל ו ע"א, ע"ש באריכות.

'אין מערבין את כולה, אלא אם כן...' - והיא הלכה פסוקה בכל הפוסקים, שאסור לערב עיר של רבים שלמה בעירוב אחד ללא שיור, כדי שלא תשתכח תורת עירוב. והאחרונים דנו איך עושים היום עירוב אחד שלם על ערים שלמות ללא שיור, ואמרו בזה כמה טעמים לקולא:

א. אפשר דס"ל כרש"י, שאין נקראים רבים פחותים משישים ריבוא, וא"כ היום הכל עיר של יחיד קרי לה (מג"א סי' שצב ס"ק ב, ובאמת בתחילה תמה וכתב: 'וצ"ע דלא ראיתי נזהרין בזה'. והובא במשנ"ב שם ס"ק ז).

ב. אין מערבין את הדרכים, ונקרא שיור (אליה רבה שם ס"ק ב בתירוץ ראשון).

ג. סומכים על מי שסובר שבתי הגויים נחשבים שיור (א"ר שם ס"ק ב בתי' שני [עי' שו"ת הר"ן סי' נ], והובא בשעה"צ שם אות ז).

ד. כל דין שיור הוא רק בעיר מוקפת חומה וא"צ שום תיקון, רק עשו העירוב והשיתוף. אבל בערים שלנו שאינן מוקפות חומה ועושים תיקון שלם ע"י צורות הפתח מסביב לכל העיר, וכשמתקלקל באיזה מקום מודיעים שאסור לטלטל עד שיתוקן וכו', - אין לך היכר גדול מזה, והכל רואים צורות הפתח מסביב לעיר ושתיכף אחר צורות הפתח אסור להוציא, ואין לך היכר גדול מזה (ערוך השלחן שם סעי' ב בתירוץ ראשון).

ה. בזמננו שאין חומה מסביב לעיר, כנ"ל, תמיד יש כמה בתים בודדים שלא נכללו בעירוב, והם השיור (ערוה"ש שם בתירוץ שני).

ו. בזמננו שהדרכים של המלכים, הרי הן כעיר של יחיד (המאירי).

אמנם בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג פכ"ג, הובא בנתיבות שבת פל"ח סעי' יב הע' כז) כתב דבירושלים נהגו לשייר מקום שאינו מעורב, אלא שהשיור היה מקום המקדש, ועיי"ש מש"כ בזה.

'דיסקרתא דריש גלותא...דיסקרתא דנתזואי' - יש כאן כמה גירסאות בשמות ה'דיסקרתא' [דנתזואי' דבי שתואר' דבי נתן אוור' דנתן זוואר' דנתן זעאר' דאתי אזואר'], אבל העיקר הפירוש, וכך פי' הראשונים: ריש גלותא היתה לו בקעה, ונתן אותה לאנשים שיבנו אותה לעצמם ויעלו לו ממנה מס, ואנשים אלו כעת הם כעבדיו המשכמים לפתחו, אע"פ שהיא של רבים והרבים דרים שם ורחובותיה מסורות להם והם עשאוה מתחילה, - כיון שתחילת יישובה ניתן ע"י ריש גלותא קרי לה 'עיר של יחיד שנעשית של רבים'. ועל זה הקשתה הגמ' דאין שום סברא לומר משום שהיתה מתחילה של ריש גלותא שתחשב עדיין עיר של יחיד שנעשית של רבים, דאם משום שהרבים מתאספים עדיין אצל ריש גלותא ובהתאספם שם יזכירו זל"ז איסור רה"ר ושאינם מותרים כיום אלא משום העירוב, - א"כ בכל עיר של רבים